

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-5>

УДК 339.543

ВПЛИВ ЗАХОДІВ ТАРИФНОГО ТА НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

IMPACT OF TARIFF AND NON-TARIFF REGULATION MEASURES ON FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

Ковальова Марія Леонідівнакандидат економічних наук, доцент,
Державний торговельно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6890-4853>**Kovalova Mariia**

State University of Trade and Economics

В статті проаналізовано вплив заходів тарифного та нетарифного регулювання на зовнішньоекономічну діяльність, основні принципи їх застосування. Акцентовано увагу на гнучкості системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, яке здійснюється за допомогою низки заходів тарифного і нетарифного регулювання, які за змінюються відповідно до ситуації на окремому ринку товарів, до яких вони застосовуються, та враховуючи стан національної економіки в даний момент, також міжнародні зобов'язання нашої країни. Мито, яке є основним елементом системи тарифного регулювання має економічний зміст, в той час як заходи нетарифного регулювання спрямовані передусім на захист вітчизняного товаровиробника та внутрішнього ринку від товарів, що не відповідають певним технічним та санітарним нормам. Аргументовано, що в сучасних умовах нетарифні обмеження є одними з найчастіше використовуваних засобів обмеження доступу до внутрішніх ринків та підтримки вітчизняного виробника, проте їх використання має бути ретельно зваженим та прорахованим.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, мито, митний тариф, нетарифне регулювання.

The article analyzes the impact of measures of tariff and non-tariff regulation on foreign economic activity, the basic principles of their application. Attention is focused on the flexibility of the system of State regulation of foreign economic activity, which is carried out through a number of measures of tariff and non-tariff regulation, which vary in accordance with the situation on a separate market of goods to which they are applied, and taking into account the state of the national economy at the moment, as well as international obligations of our country. Duty, which is the main element of the tariff regulation system, has an economic content, while non-tariff regulation measures are aimed primarily at protecting domestic producers and the domestic market from goods that do not meet certain technical and sanitary standards. Tariff methods of regulation in their content are actually economic methods, since their action is directly related to the situation on a separate market for goods. They are aimed primarily at supporting domestic producers of goods by introducing a certain mechanism that allows increasing the cost of importing goods and, accordingly, reducing the cost of export goods, which results in a direct impact on the efficiency of foreign trade operations and the overall profit of the enterprise. Non-tariff regulation measures are prohibitive-restrictive, directly or indirectly affect the volume of imports of certain goods and services, or may even prohibit their import into the country. foreign goods or services to the domestic market of the country. Tariff and non-tariff restrictions have a direct impact on the volume of foreign trade and, accordingly, the conditions for foreign economic activity. The application of these methods, as a rule, takes place in combination and aims to perform several functions, primarily protective (in the context of protecting the national producer and consumer from low-quality goods) and fiscal (as a source of filling the state budget). However, the application of both tariff and non-tariff measures should be based on a comprehensive analysis of the situation both in the domestic and external markets, since the mirror response of partner countries may have a more negative impact on the country's economy than the expected effect of the introduction of the above-mentioned measures.

Keywords: foreign economic activity, customs duty, customs tariff, non-tariff regulation.

Постановка проблеми. В сучасному для підприємств, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю надзвичайно важливим є врахування тарифних та нетарифних обмежень, що діють в окремих країнах, в яких розташовані торговельні партнери компанії. Тарифні та нетарифні заходи регулювання зовнішньоекономічної діяльності прямо впливає на особливості експорту-імпорту товарів та, відповідно, ефективність окремої зовнішньоторговельної операції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями питань впливу заходів тарифно-нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, особливостей та принципів їх застосування займаються такі українські науковці як Ватагович М. І., Подра О. П., Петришин Н. Я., Ноджак Л. С. та інші. Проте мінливе конкурентне середовище, зміна загальної ситуації в світовій та національній економіці потребують подальшого дослідження даного питання.

Метою статті є аналіз впливу заходів тарифного та нетарифного регулювання на зовнішньоекономічну діяльність та основних принципів їх застосування в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності торгівлі здійснюється, передусім за допомогою низки економічних та технічних заходів державного регулювання, які діляться на дві наступні групи:

– тарифні, базою застосування яких є перш за все Митний тарифу України, який затверджений Законом України «Про Митний тариф України» [1], а також додатково особливих та спеціальних видів мита, встановленими Законами України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» [2], «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» [3] та «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» [4];

– нетарифні, які включають ліцензування, тарифні квоти, субсидування, повне або часткове ембарго, національні і міждержавні технічні регламенти, обмеження щодо термінів розрахунків з контрагентами за зовнішньоекономічними контрактами тощо.

Треба відзначити, що тарифні методи регулювання за своїм змістом є фактично економічними методами, оскільки їх дія на пряму пов'язана з ситуацією на окремому ринку товарів. Вони направлені передусім на підтримку вітчизняного виробника товарів шля-

хом запровадження певного механізму, який дозволяє підвищити вартість імпорту товару та, відповідно, знизити вартість експортного товару, наслідком чого є прямий вплив на ефективність зовнішньоторговельних операцій та загальний прибуток підприємства.

Заходи нетарифного регулювання мають заборону-обмежувальний характер, що прямо або опосередковано впливають на обсяг імпорту певних товарів та послуг, або взагалі можуть забороняти їх ввезення в країну. іноземних товарів чи послуг на внутрішній ринок країни.

Фактично принципи тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, визначені Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [5], серед яких в нашому випадку необхідно виокремити наступні:

– принцип юридичної рівності і недискримінації, який наголошує на що рівності перед законом всіх абсолютно всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, незалежно від форм власності, неприпустимості будь-яких дій з боку держави, крім випадків окремо визначених певними законодавчими актами, внаслідок яких може бути обмеження прав і дискримінація суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;

– принцип верховенства закону, який гарантує, регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється виключно законами України та забороняє застосування будь-яких підзаконних актів та актів управління місцевих органів, що можуть звузити права суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які визначені Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність»;

– принцип захисту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що забезпечує державою Україна рівний захист інтересів всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та іноземних суб'єктів господарської діяльності на її території згідно з законами України та підписаних нашою країною міжнародних договорів;

– принцип еквівалентності обміну, тобто неприпустимості демпінгу при ввезенні та вивезенні товарів [5].

Безумовно, найбільш розповсюдженим методом тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є передусім являються митні тарифи, які по характеру впливу відносяться до економічних регуляторів. Митний тариф України, згідно із Законом України «Про Митний тариф України», являє собою систематизований згідно з Українською

класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності перелік ставок ввізного мита, яке справляється з товарів, що ввозяться на митну територію України [1]. Зазначимо, що з 1 січня 2023 року в Україні діє новий Митний тариф, що свідчить про постійне удосконалення та гармонізацію українського законодавства у відповідності до європейських, не зважаючи ні на які обставини та воєнні дії на території України.

Таким чином, визначаючи сутність державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, необхідно наголосити, що дана система містить в собі набір засобів тарифного і нетарифного регулювання, які за змінюються відповідно до ситуації на окремому ринку товарів, до яких вони застосовуються, та враховуючи стан національної економіки в даний момент. Ще один важливий аспект, який стосується застосування заходів тарифно-нетарифного регулювання – зобов'язання України згідно підписаних міжнародних договорів, оскільки незалежно від нагальних потреб внутрішнього ринку кожен зобов'язання за міжнародними договорами мають неодмінно виконуватися [6].

Аналізуючи світовий досвід, зазначимо, що при здійсненні міжнародної економічної діяльності та налагодженні ефективної співпраці між країнами-партнерами, причому не тільки в торговельному аспекті, а й політичному, є максимальне приведення вимог до «єдиного знаменника», та поступова уніфікація митних правил, в тому числі застосування тарифно-нетарифних методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Серед економічних союзів у галузі гармонізації митних процедур, митних правил та вимог щодо експортованих або імпортованих товарів взірцем на даний момент є Європейський союз, якому притаманний на даний момент найвищий ступінь економічної інтеграції, включаючи й вище зазначені методи.

Як вже зазначалося вище, система митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності реалізується через сукупність взаємопов'язаних елементів:

- митний тариф, який містить в собі ставки мита з вказанням способу нарахування;
- методи визначення митної вартості товарів, передусім імпортованих, оскільки це прямо впливає на розмір сплати митних платежів;
- процедура підтвердження країни походження товарів, що ввозяться в країну, оскільки від цього залежить подальше

застосування, як тарифних, так нетарифних методів;

- тарифні преференції у відповідності до підписаних міжнародних договорів щодо торговельної співпраці.

Наголосимо, що сам рівень встановлення та подальшого застосування певних ставок мита залежить від цілої низки факторів: різниця у рівні ціни на обраний товар в певній країні та відповідної світової; рівень спеціалізації країни у виробництві певних категорій товарів; стан національної економіки в даний час і необхідність пошуку додаткових джерел наповнення державного бюджету; необхідність розвитку власного виробництва та підтримка вітчизняного виробника. Простеживши тенденцію зростання ставок мита, можна помітити прямий зв'язок між кризовим станом в економіці та їх підвищенням. Відповідно, в період стабілізації економіки – митні тарифи поступово знижуються.

Природньо, що основним елементом митного тарифу є мито, сплата якого є обов'язковою для імпортерів або експортерів. Якщо розглядати економічний зміст мито, то воно фактично відноситься до ринкових регуляторів зовнішньоторговельного обороту, а з точки зору економічної сутності є різницею між імпортною ціною і внутрішньою ціною.

Враховуючи вище сказане, можна стверджувати, що мито виконує як фіскальну роль (наповнення бюджету країни), так і регулюючу роль. Фактично мито збільшує ціну імпортованого товару та, відповідно, знижує його конкурентоздатність по відношенню до вітчизняних товарів по ціні. Проте необхідно наголосити, що політика держави в цьому питанні повинна бути адаптованою до змін на ринку як країни, так і світовому.

Зазначимо, що в даному випадку підґрунтям для створення національної системи тарифно-нетарифного регулювання є стандарти профільних міжнародних організацій, зокрема Всесвітньої митної організації, Світової організації торгівлі, ЮНКТАД тощо. Саме результатом адаптації національного законодавства до загальноприйнятих світових норм є повноцінна участь у світових торговельних процесах, «зрозумілість» технічних вимог щодо товарів, які переміщуються через митний кордон, митних процедур тощо. Фактично, ми можемо говорити, про те, що гармонізація законодавства в цьому випадку є рушійною силою для виходу вітчизняних підприємств на нові ринки, підвищення рівня конкурентоспроможності власної продукції, що є безу-

мовно позитивним для розвитку національної економіки.

Приєднуючись до міжнародних конвенцій та угод та реалізуючи інтеграційні процеси, Україна приймає відповідні зобов'язання, виконання яких покладається передусім на органи центральної виконавчої влади. Саме це фактично є базою для виконання фактично одного з основних завдань держави – створення та подальше підтримання таких умов для експортерів та імпортерів, які б сприяли підвищенню показників світової торгівлі та загальному розвитку національної економіки [7].

Проте, світовий досвід свідчить про дієвість та важливу роль нетарифних заходів регулювання зовнішньоекономічної діяльності, які прямо часто пов'язані з певними політичними мотивами. Щодо нетарифних заходів регулювання до них, крім зазначених на початку, необхідно також віднести дискримінаційні торговельні угоди. В сучасних умовах нетарифні обмеження є одними з найчастіше використовуваних засобів обмеження доступу до внутрішніх ринків та підтримки вітчизняного виробника, проте їх використання має бути ретельно зваженим та прорахованим. До них передусім відносяться такі протекціоністські заходи, як урядові субсидії, кількісні обмеження (квотування, ліцензування), необхідність виконання певних санітарних, фітосанітарних та технічних норм, а також окремі адміністративні процедури. Вище було вказано про провідну роль в даних процесах міжнародних організацій, наприклад Світова організація торгівлі активно виступає за зменшення (в ідеалі – повну відміну) нетарифних заходів, проте наразі більшість все-таки активно їх застосовують, причому країнами-лідерами в цьому плані є США, Японія та країни Європейського Союзу [8]. Тобто, країни з найбільш високим рівнем розвитку економіки передусім застосовують саме нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, в той час як країни, що розвиваються – здебільшого митне регулювання.

Аналіз світового досвіду свідчить, що санітарні та фітосанітарні заходи країни найбільше застосовують до трьох товарних розділів: продукти рослинного походження, живі тварини; продукти тваринного походження, готові харчові продукти; алкогольні та безалкогольні напої та оцет; тютюн та його заміники. Пояснюється це насамперед, що невідповідність цих товарів певним вимогам щодо їх складу та якості може спричинити шкоду

здоров'ю та життю люде та нанести шкоду навколишньому середовищу, отже ці вимоги мають сенс, проте вони мають бути чіткими та зрозумілими для виробників таких товарів. Водночас технічні бар'єри у торгівлі країни світу в 2021 р. найбільше застосовували до продукції та хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості, а також машин, обладнання та механізмів [8].

Щодо застосування Україною таких заходів регулювання, то треба відмітити, що наша країна обережно та помірковано використовує нетарифне обмеження наприклад, найбільша сукупна кількість усіх заходів нетарифного регулювання становила 34 у 2019 р. та 33 у 2020 р. Наразі, у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії до України, діє повна заборона на ввезення в Україну товарів російського походження, тобто найбільш кардинальне обмеження – ембарго. Зазначимо, що у застосуванні заходів нетарифного регулювання можна простежити певний зв'язок з розвиненими країнами, оскільки це переважно технічні бар'єри в торгівлі, а також санітарні та фітосанітарні заходи. Спостерігається також активне використання таких методів нетарифного регулювання протягом як антидемпінгових мит та кількісних обмежень, проте часто ці заходи переслідують крім економічної мети також і політичну [8]. Проте наголосимо, що застосовуючи певні заходи регулювання зовнішньоекономічної діяльності, як тарифні та і нетарифні, необхідно пам'ятати, що з боку країн, до яких вони застосовуються, скоріш за все будуть аналогічні відповідні заходи, а отже необхідно порівняти очікуваний ефект від введення обмежень з можливими втратами від дії подібних заходів від країн-партнерів.

Висновки. Таким чином, тарифні та нетарифні обмеження мають безпосередній вплив на обсяги зовнішньої торгівлі та, відповідно, умови здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Застосування даних методів, як правило, відбувається в комплексі та має на меті виконання декількох функцій, передусім захисної (в контексті захисту національного товаровиробника та споживача від неякісних товарів) та фіскальної (як джерело наповнення державного бюджету). Проте, застосування як тарифних, та і нетарифних заходів має відбуватися на основі всебічного аналізу ситуації як на внутрішньому ринку, так і зовнішньому, оскільки дзеркальна відповідь країн-партнерів може мати більш негативний вплив на економіку країни, ніж очікуваний ефект від запровадження вище зазначених заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про Митний тариф України». База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-20#Text> (дата звернення: 31.05.2023).
2. Закон України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-14#Text> (дата звернення: 31.05.2023).
3. Закон України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-14#Text> (дата звернення: 31.05.2023).
4. Закон України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-14#Text> (дата звернення: 31.05.2023).
5. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 31.05.2023).
6. Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_20086 (дата звернення: 31.05.2023)
7. Ватагович М. І. Сучасні теоретичні засади митного регулювання в контексті державного регулювання національної економіки: міжнародні аспекти. *Ефективна економіка*. 2017. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6933> (дата звернення: 31.05.2023).
8. Подра О. П., Петришин Н. Я., Ноджак Л. С. Особливості класифікації та використання заходів нетарифного регулювання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління». 2021. № 2 (8). URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/nov/25354/211219ekonomiknove-100-110_0.pdf (дата звернення: 31.05.2023).

REFERENCES:

1. Zakon Ukrainy «Pro Mytnyi taryf Ukrainy». *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-20#Text> (accessed 31 May 2023). [in Ukrainian]
2. Zakon Ukrainy «Pro zakhyst natsionalnoho tovarovyrobnyka vid dempinhovoho importu». *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-14#Text> (accessed 31 May 2023). [in Ukrainian]
3. Zakon Ukrainy «Pro zakhyst natsionalnoho tovarovyrobnyka vid subsydovanoho importu». *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-14#Text> (accessed 31 May 2023). [in Ukrainian]
4. Zakon Ukrainy «Pro zastosuvannya spetsialnykh zakhodiv shchodo importu v Ukrainu». *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-14#Text> (accessed 31 May 2023). [in Ukrainian]
5. Zakon Ukrainy «Pro zovnishnoekonomichnu diialnist» Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy». Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (accessed 31 May 2023). [in Ukrainian]
6. Ministerstvo yustytzii Ukrainy. Available at: https://minjust.gov.ua/m/str_20086 (accessed 31 May 2023). [in Ukrainian]
7. Vatahovych M. I. (2017). Suchasni teoretychni zasady mytnoho rehuliuвання v konteksti derzhavnogo rehuliuвання natsionalnoi ekonomiky: mizhnarodni aspekty [Modern theoretical foundations of customs regulation in the context of state regulation of the national economy: international aspects] *Efektivna ekonomika*. 8. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6933> (accessed 31 May 2023). [in Ukrainian]
8. Podra O. P., Petryshyn N. Ya., Nodzhak L. S. (2021) Osoblyvosti klasyfikatsii ta vykorystannia zakhodiv netaryfnogo rehuliuвання [Peculiarities of classification and use of non-tariff regulation approaches] *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*. Serii «Problemy ekonomiky ta upravlinnia». 2 (8). Available at: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/nov/25354/211219ekonomiknove-100-110_0.pdf (accessed 31 May 2023). [in Ukrainian]